

MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplan-indeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnventariseerd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedenbouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedenbouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.

In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnventariseerde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatiegedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE DODEWAARD

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
1. <u>INLEIDING</u>	3
2. <u>BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK</u>	4
3. <u>INFRASTRUCTUUR</u>	6
4. <u>NEDERZETTINGSSTRUCTUUR</u>	8
4.1. Algemeen	
4.2. Functionele ontwikkelingen - periode 1800-1850 - periode 1850-1900 - periode 1900-1940	
4.3. Stedebouwkundige structuur: - Dodewaard - Verspreide bebouwing	
4.4. Ontwikkelingen na 1940	
4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing	
4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Dodewaard 1850-1940	
4.7. Bijzondere gebieden	
<u>GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR</u>	15

1. INLEIDING

De gemeente Dodewaard bevindt zich in het inventarisatiegebied Midden-Gelderland en heeft een oppervlakte van 1.940 hectare. De gemeente Dodewaard bestaat uit de gelijknamige kern, alsmede de gehuchten Hien en Wely (zie afbeelding 1). De noordgrens van de gemeente valt voor een belangrijk deel samen met de Linge, de westgrens met de Eldikse Kade en de Bandijk, de zuidgrens met de Waal en de oostgrens met de Wuste Graaf, en de Andelste Leigraaf.

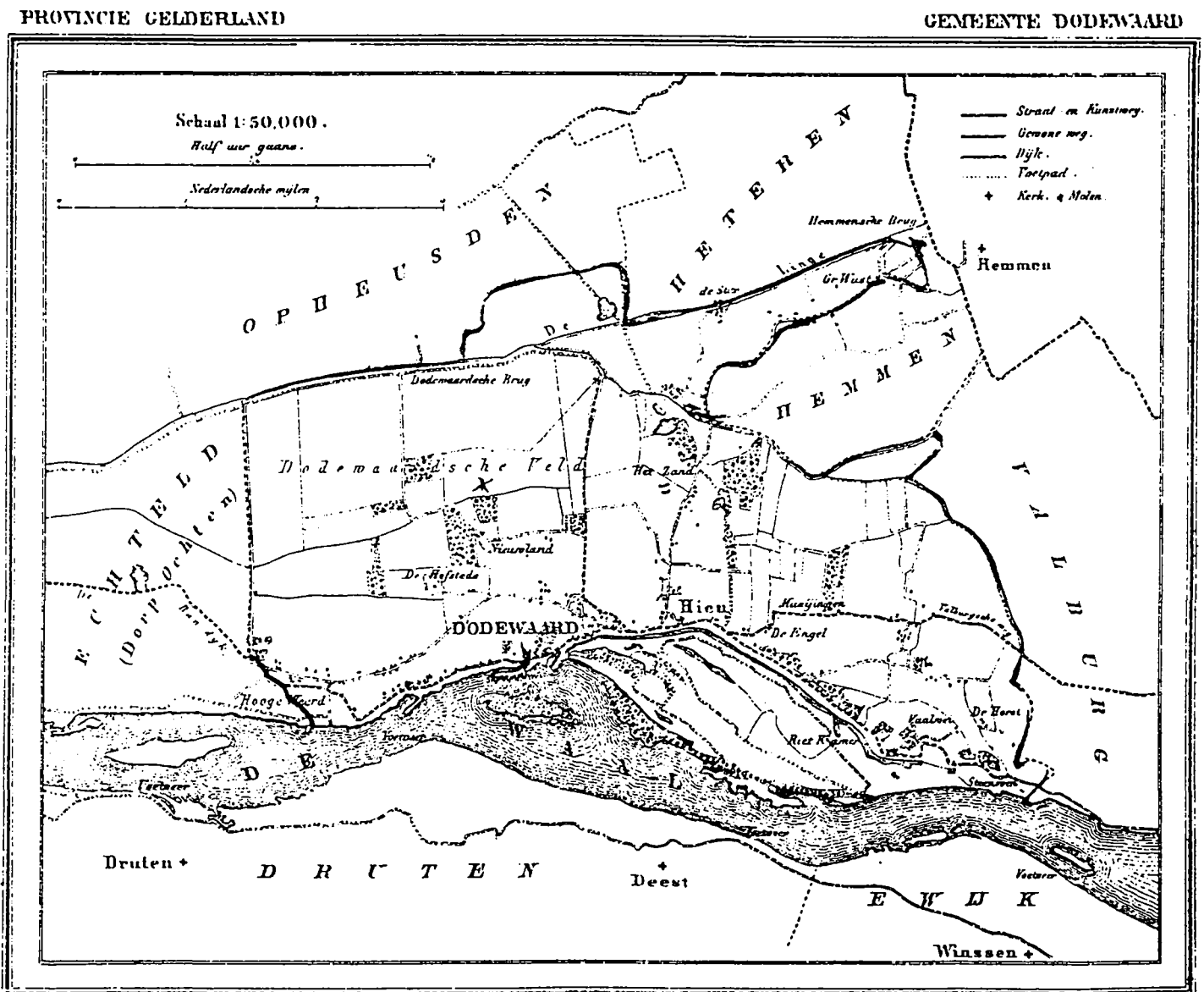
De gemeente Dodewaard grenst aan de gemeenten Heteren, Kesteren, Echteld, Druten, Beuningen en Valburg.

De bevolkingsgroei was in de periode 1850-1900 groter dan in de periode 1900-1940. De tabaksteelt was belangrijk en is van invloed geweest op de vestiging van sigarenfabrieken in het laatste kwart van de 19e eeuw. De fruitteelt heeft de vestiging van appelsiroopfabrieken tot gevolg gehad. Daarnaast is de baksteenindustrie van belang.

Op 1 januari 1988 telde de gemeente Dodewaard 4.010 inwoners.

Afbeelding 1

Gemeente Dodewaard omstreeks 1865

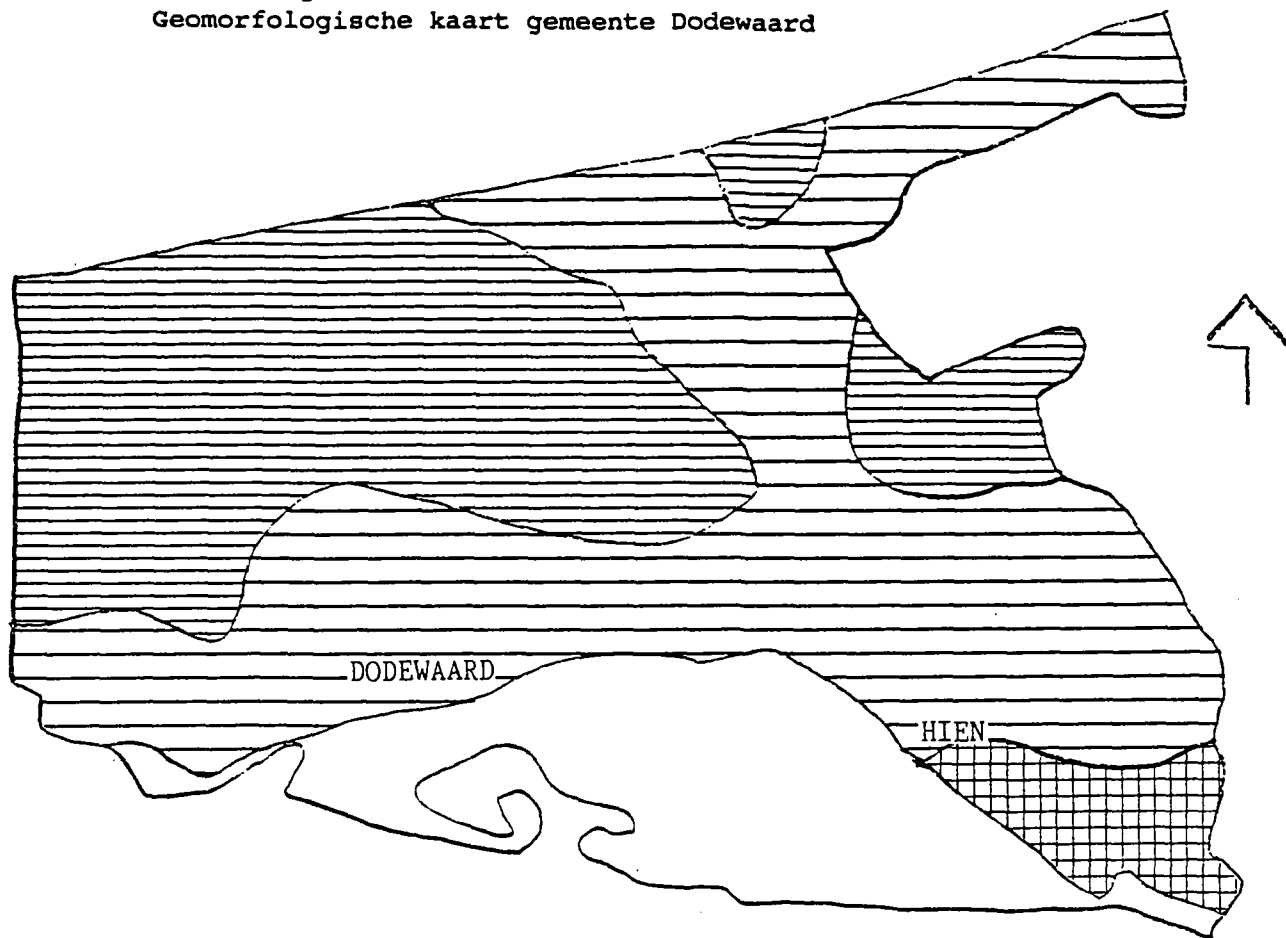
2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Zo'n 200.000 jaar geleden hebben de Rijn en de Maas door de Gelderse Vallei - een bekken ten noordwesten van de Over-Betuwe - gestroomd. Gedurende de Saale-ijstijd hebben de grote rivieren hun stroombedding in westelijke richting verplaatst, omdat het landijs de weg naar het noorden onmogelijk had gemaakt. Pas na het afsmelten van de ijsmassa's (zo'n 120.000 jaar geleden) heeft de Rijn zijn noordwaartse afstroming kunnen hervatten. Ofschoon de landijsmassa's gedurende de Weichsel-ijstijd Nederland niet hebben bereikt, is de Rijn opnieuw in westelijke richting gaan afstromen. In het arctische klimaat zijn de rivierbeddingen drooggevalen. Aan het eind van het Weichselien (ca. 12.000 jaar geleden) heeft de Rijn een brede laagvlakte - waarvan de Betuwe deel uitmaakt - gevormd. Daarbij is in de Over-Betuwe een aantal brede stroomruggen gevormd. De stroomrug tussen Andelst (gemeente Valburg) en Randwijk (gemeente Heteren) heeft in de omgeving van Hemmen een uitloper ontwikkeld richting Hien en Dodewaard. De Wuste Graaf vormt de oude bedding. Deze stroomrug sluit aan op de brede stroomrug die zich via Herveld en Wely voorbij Dodewaard langs de Waal voortzet. Bij Wely hebben zich overslaggronden gevormd. Tussen de stroomruggronden liggen de komgronden. Deze bevinden zich in het noorden van de gemeente. De vorming van de Hiense uiterwaarden is in de 2e helft van de 19e eeuw beëindigd.

Het grondgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op de stroomrug- en overslaggronden, de komgronden en de uiterwaarden. Op de stroomrug- en overslaggronden, die geschikt zijn voor akkerbouw en zavel- en licht kleigronden bevatten, worden tarwe, aardappelen en werd voorheen ook tabak geteeld. Op deze gronden bevinden zich ook de boomgaarden. De stroomrug tussen Wely en Dodewaard is voor een groot deel bebost en in het bezit van grootgrondbezitters geweest. Als gevolg van ontginningsactiviteiten rond 1850 zijn deze bossen verdwenen. De komgronden en de uiterwaarden zijn als grasland in gebruik. De komgronden bleven tot ver in de 20e eeuw onbebouwd. De uiterwaarden zijn tevens geschikt voor de kleiwinning ten behoeve van de baksteenindustrie.

Na de aanleg van de dijken in de Late Middeleeuwen is het gebied tussen de Kalkestraat, Welysestraat en Waalbandijk in ontginning genomen. De akkers op de stroomrug tussen Wely en Dodewaard zijn strookvormig van patroon en wateren af op de Andelste Leigraaf, via de komgronden in noordelijke richting, resp. de Linge. Midden op de stroomrug zijn de percelen overwegend blokvormig van patroon. Dit laatste is ook het geval met de akkers op de stroomrug langs de Wuste Graaf. Het Dodewaardse Veld en het Zettense Veld, beide gelegen in de komgronden, zijn strookvormig verkaveld en wateren af op de Linge, resp. de Andelste Leigraaf en de Leigraaf. De strookvormige verkaveling wijst op de afwateringsproblematiek in dit deel van de Betuwe. De ontginning vereist hier systematisch aangelegd afwateringskanalen, die evenwijdig aan elkaar en op betrekkelijk geringe afstand zijn gegraven. De bewoningsconcentraties bevinden zich op de stroomruggen. Dit is het geval met Dodewaard en Hien. Wely bevindt zich op een gebied met overslaggronden. De aanwezigheid van landgoederen heeft clustering van de bewoningsconcentraties belemmerd.

Afbeelding 2
Geomorfologische kaart gemeente Dodewaard

- stroomrug met zavel en lichte klei
- komgrond met zware klei
- overslaggrond met zavel en lichte klei
- uiterwaarden met jonge rivierklei

1 KM

3. INFRASTRUCTUUR

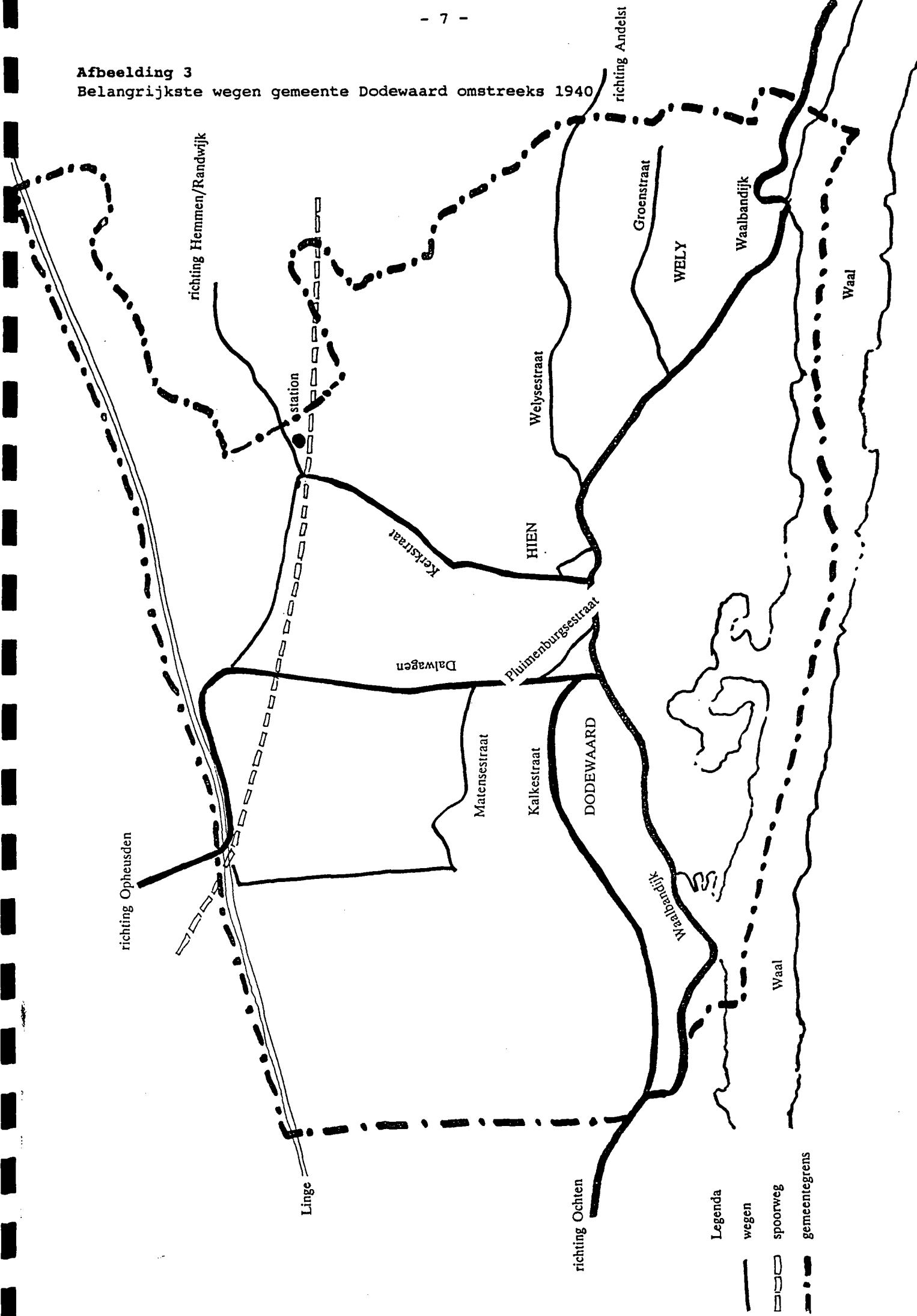
De voornaamste verbindingswegen bevinden zich op de stroomruggen, te weten de Waalbandijk die Dodewaard verbindt met Hien en Wely, de Welysestraat die Hien en Dodewaard met Andelst verbindt, de Kalkestraat in Dodewaard die aansluit op de Waalbandijk en die de verbinding vormt met Ochten. De Dalwagen in Dodewaard en de Kerkstraat in Hien volgen de stroomrug naar Hemmen. Ook de weg naar Opheusden volgt de stroomrug. De Dalwagen en Kerkstraat zijn voormalige veedriften op verzande overloopgeulen. Sinds 1882 doorsnijdt de spoorlijn Geldermalsen-Elst de gemeente Dodewaard in het noorden. Het station Dodewaard-Hemmen ligt op Dodewaard's grondgebied.

Aan het eind van de Middeleeuwen heeft de Waal ter hoogte van Hien ongeveer een kilometer noordelijker gestroomd dan thans. De Waalbandijk volgt nauwgezet het toenmalige stroompatroon van de Waal. Aan het eind van de 16e eeuw werd ten oosten van Hien de Spanjaardse of Nieuwe Dijk aangelegd. Deze dwarsdijk fungeerde als waterkering ten gunste van het ambt Neder-Betuwe en werd gedurende de Tachtigjarige Oorlog aangelegd. In het westen van de gemeente werd de Eldikse Kade aangelegd. Via een tweetal voetveren heeft de gemeente Dodewaard in contact gestaan met het Land van Maas en Waal (met name de gemeente Druten).

Aan de Waal en langs De Strang bevinden zich diverse laad- en loskaden.

In het begin van de jaren '20 van de 20e eeuw werd Dodewaard aangesloten op het provinciale elektriciteitsnet van de P.G.E.M.

Afbeelding 3
Belangrijkste wegen gemeente Dodewaard omstreeks 1940

- Legenda
- wegen
 - - - spoorweg
 - - - gemeentegrens

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1. Algemeen

In de 11e eeuw werd Dodewero voor het eerst op een kaart aangegeven. Diverse landgoederen (Buitenlust, Welgelegen, Pluimenburg, Groenewoud, Den Esch, Vrijenburg) zijn achter de Waalbandijk verspreid over de stroomrug gelegen. Aan het eind van de 17e eeuw kwam de tabaksteelt tot ontwikkeling.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850

In de eerste helft van de 19e eeuw was de gemeente Dodewaard niet alleen gering van omvang, maar ook dunbevolkt. De stroomrug tussen Wely en Dodewaard was voor een groot deel bebost. Als gevolg van ontginningsactiviteiten rond 1850 zijn deze bossen verdwenen. In het oosten van de Hiense uiterwaarden werd een steenoven opgericht.

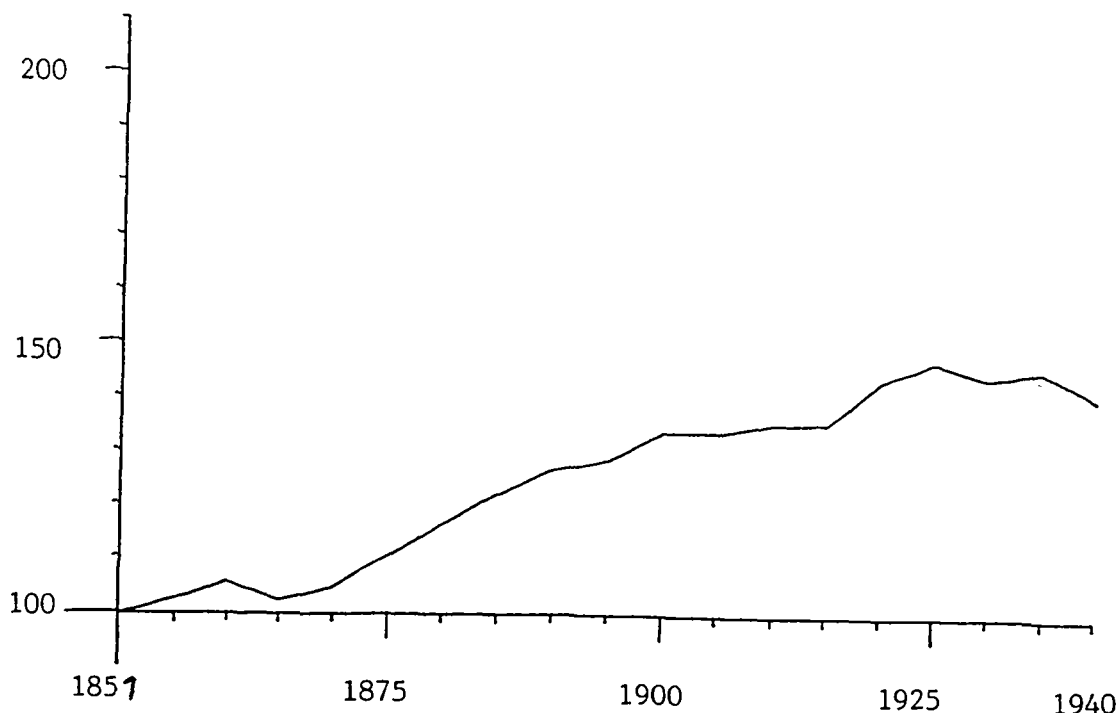
Periode 1850-1900

Vanaf het begin van de 2e helft van de 19e eeuw was de baksteenindustrie in Dodewaard in opkomst. De baksteenindustrie voer wel bij de woningbouw in de gemeente Dodewaard rond 1850: in 1853 hadden de steenoven- en de pas opgerichte pannenfabriek ca. 140 werknemers in dienst. In de jaren 1860 nam o.a. vanuit Duitsland de vraag naar Betuws fruit sterk toe. In 1876 is reeds sprake van 3 appelsiroopfabrieken. Behalve de fruitteelt was de teelt van tabak van belang. In 1883 stond een sigarenfabriek in Dodewaard geregistreerd, gevolgd door een tweede in 1885. De export van fruit en sigaren was sterk toegenomen na de aanleg van de Betuwe-spoorlijn en de vestiging van het station Dodewaard-Hemmen.

In 1882 werd nabij het voetveer naar Druten een scheepswerf aangelegd.

Afbeelding 4

Bevolkingsontwikkeling gemeente Dodewaard 1850-1940
(indexcijfers: 1851, 1.466 inwoners = 100)

Periode 1900-1940

De bevolkingstoename in de gemeente Dodewaard was gedurende de periode 1850-1940 gering (ca. 600 personen). Deze toename vond met name plaats voor de eeuwwisseling toen het bevolkingsaantal een groei doorgemaakte van 1.466 inwoners in 1851 naar 2.070 in 1940 (zie afbeelding 4). Gedurende de periode 1900-1940 bleef het inwonertal schommelen rond de 2.000 personen. De beroepenstructuur in de periode 1850-1940 vertoonde geen opmerkelijke veranderingen. De bevolking die in de akkerbouw werkzaam was, richtte zich praktisch geheel op de fruitteelt. De 2 vruchtenconserverende fabrieken voeren er wel bij. In 1940 was vrijwel elk voor akkerbouw geschikt terrein opgenomen in het boomgaardareaal. In de tabaksteelt verliepen de ontwikkeling minder voorspoedig. In 1875 bedroeg het met tabaksplanten beteelde oppervlak 57 hectare; in 1920 bedroeg dit areaal 19 hectare en in 1925 nog slechts een halve hectare. De hierdoor beschikbaar gekomen percelen werden in gebruik genomen door de fruitteelt. De sigarenfabrieken zijn dan inmiddels gesloten. De pannenfabriek heeft de 20e eeuwse concurrentie niet overleefd. De baksteenfabricage handhaafde tot 1940 zijn positie binnen de industrie van de gemeente Dodewaard.

4.3. Stedebouwkundige structuur

De bewoning van het stroomrugg gebied was van oorsprong verspreid. Gaandeweg vond aaneensluiting plaats tot een lineaire vorm. Van concentratie was in het midden van de 19e eeuw nog nauwelijks sprake. De geringe breedte van de in stroken verkavelde akkers duidt op vergaande erfdeling en verkeutering.

Vanaf het midden van de 19e eeuw vormden zich langs de Waalbandijk lineaire bewoningsconcentraties op de knooppunten van veedriften en/of landgoederen. Vanaf 1900 vond betrekkelijk weinig nieuwbouw plaats en dan nog met name in Wely, alsmede binnen de eerder beschreven structuren. Verspreide bewoning buiten deze structuren vond in de periode 1900-1940 in zeer geringe mate plaats.

Dodewaard

In Dodewaard vond lineaire concentratie plaats aan de Waalbandijk, de Dalwagen, de Kalkestraat en de Pluimenburgsestraat. Nieuwe verspreide bebouwing was omstreeks 1900 aan te treffen langs de Matensestraat en bij het voetveer naar Druten.

Verspreide bebouwing

Verspreide bebouwing wordt aangetroffen in Hien en Wely. In Hien vond concentratie van lineaire bebouwing in beperkte omvang plaats aan het knooppunt Waalbandijk-Kerkstraat (voormalige veedrift). Deze concentratie zette zich voort in noordelijke richting langs de Kerkstraat. In Wely wordt verspreide bebouwing met neiging tot lineaire concentratie aangetroffen langs de Groenstraat (voormalige veedrift), Welysestraat en Waalbandijk.

4.4. Ontwikkelingen na 1940

Kort na de oorlog zijn bij de Zelkeweg en bij Pluimenburg nieuwbouwwijken gebouwd.

Sinds 1968 heeft de gemeente Dodewaard landelijke bekendheid verworven door de vestiging van de kerncentrale in de Hiense Uiterwaarden.

In de jaren '70 is de A15 parallel aan de Betuwe-spoorlijn aangelegd en doorsnijdt de gemeente Dodewaard in oost-westelijke richting. De kern Dodewaard heeft zich uitgebreid in noordoostelijke richting. Aan beide zijden van Dalwagen zijn nieuwe woonwijken gebouwd. De uitbreidingen bij Hien en Wely zijn beperkt gebleven.

4.5. Karakterisering geïnterpreteerde bebouwing

Wonen

In de gemeente Dodewaard wordt uit de periode 1850-1940 weinig karakteristieke bebouwing aangetroffen in de categorie wonen. Wel karakteristiek, maar daterend van vlak na de oorlog, zijn de twee-onder-een-kap woningen in Dodewaard aan de Zelkestraat, de Hogehofstraat en de Kalkestraat, opgetrokken uit rood-oranje gekleurde baksteen. Schouderstukken, de in verhouding grote, gemetselde schoorstenen die bij één van beide types tuitgevels vormen en de dakkapellen met een sobere driehoeksgevel wijzen op een traditionalisme, zoals de Delftse School propageerde. De vormgeving van de huizen ondersteunt de tuinwijkachtige opzet van de verkaveling.

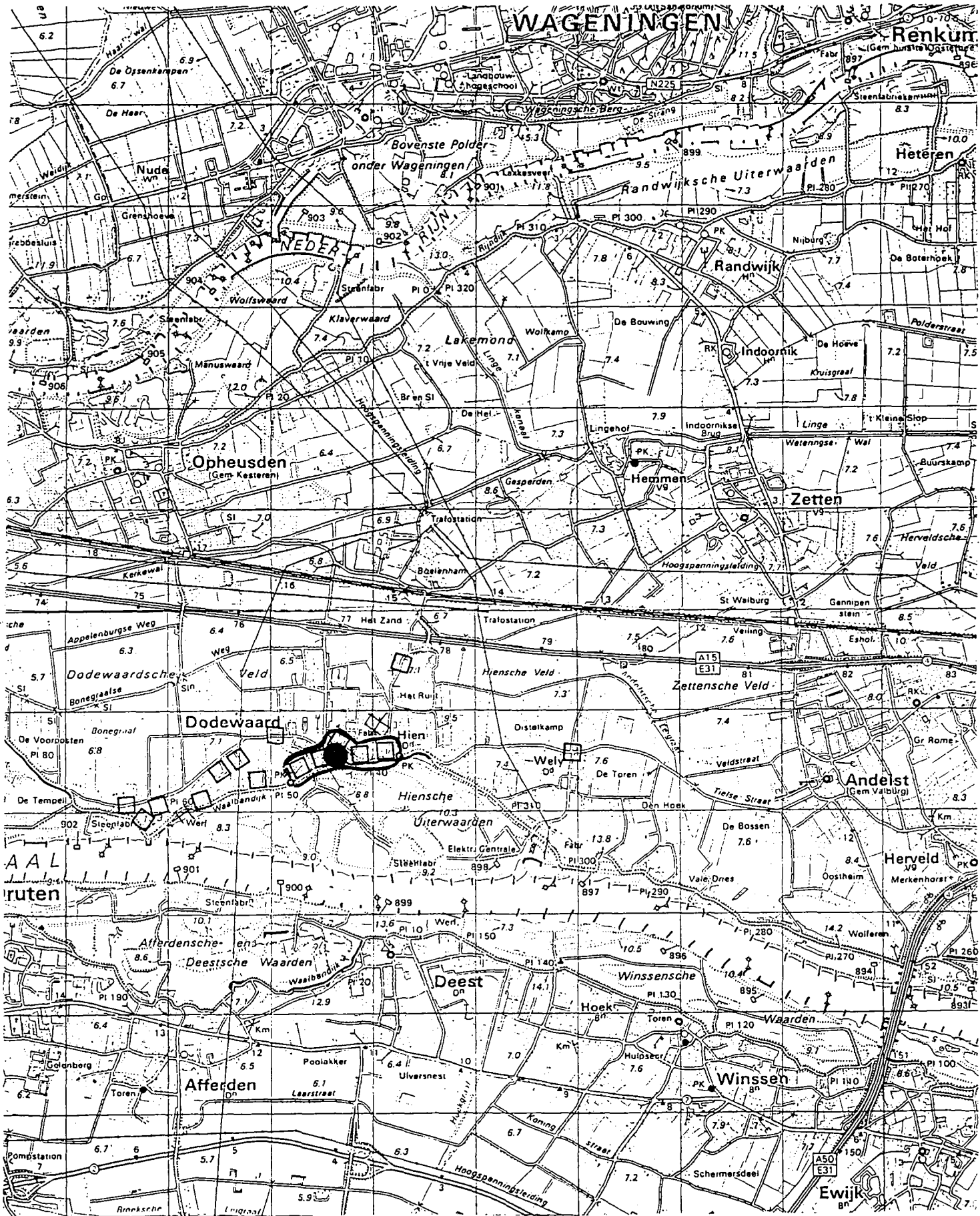
Werken

De karakteristieke bebouwing van Dodewaard in de categorie werken bestaat voornamelijk uit boerderijen. Deze boerderijen zijn van het hallehuistype met langsdeel. Bedoelde boerderijen dateren voor het overgrote deel uit het eerste kwart van de 20e eeuw, zijn zeer eenvoudig en hebben veelal een mansardekap. Als afgeleide vorm van de hallehuisboerderij met langsdeel komt de T-boerderij voor. Deze boerderijen dateren uit de 2e helft van de 19e eeuw en zijn van een bijzonder groot formaat. De voorhuizen die meestal uit 2 volledige bouwlagen bestaan waarop een neoclassicistische ornamentering is aangebracht, bezitten een villa-achtige allure. Oude groene en rode beuken, die vanaf de dijk de plaatsen van deze T-boerderijen markeren, verhogen de waardigheid die deze boerderijen uitstralen.

Infrastructuur

In de gemeente Dodewaard bevindt zich een stationsgebouw met bijgebouwen van grote architectuurhistorische waarde. Daterend uit 1881 en vermoedelijk ontworpen door M.A. van Wadenoyen, is dit stationscomplex een bijzonder mooi en nog redelijk gaaf voorbeeld van Nederlandse spoorwegarchitectuur uit het Fin-de-Siècle.

Kaart 1

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Dodewaard 1850-1940

Toelichting bij kaart 1

Type aanduiding	Type-omschrijving	Bijzondere gebieden
-----------------	-------------------	---------------------

Gebieden zonder woonfunctie

Industriegebieden	- functie: industrie/bedrijvigheid/handel/verkeer (b.v. spoorwegemplacement, vliegveld)	
	- inrichting en bebouwing vaak in samenhang met specifieke locatie en/of specifieke functies (b.v. haventerreinen, kolenmijn/waterleidingbedrijf)	

Andere aanduidingen

- Lineaire ontwikkelingen	- functie: gemengd of wonen	1. Dalwagen, Pluimenburgsestraat, deel
	- niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen	Waalbandijk

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst (zie blad 14) gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisatie zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.

Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

1. Gebied gevormd door de wegen Dalwagen, Pluimenburgsestraat en het deel van de Waalbandijk tussen de N.H. Kerk van Dodewaard en de N.H. Kerk van Hien.

Het gebied heeft bebouwing voornamelijk aan de voet van de dijk, is bebouwd langs een eeuwenoude wegenstructuur op de stroomrug langs de Waal. Dit gedeelte heeft in de periode 1850-1940 een nadere invulling gekregen.

De bebouwing bestaat uit villa's, boerderijen en landarbeiderswoningen, met op de splitsing van Dalwagen en Waalbandijk een kleine concentratie villabebouwing en op de splitsing van Pluimenburgsestraat en Waalbandijk het markante dijkmagazijn. Aan de vorkstructuur bij de N.H. Kerk bij Hien is een kleine concentratie boerderijbebouwing gelegen.

De structuur en verschijningsvorm van de bebouwing weerspiegelen de groei van Dodewaard in deze periode.

Het gebied tussen de 2 kerken is de ruimtelijke dominant van de bebouwing in Dodewaard in de tijdspanne 1850-1940.

CRITERIA VOOR DE AANDUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

Gebied 1 : Gebied gevormd door de wegen Dalwagen, Pluimburgsestraat en het deel van de Waalbandijk tussen de N.H. kerk van Dodewaard en de N.H. kerk van Hien

	1
I. Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit, zoals:	
1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;	±
2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;	
3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;	
4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)	
II. Bijzondere historische betekenis, zoals:	
1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;	+
2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedenbouwkundig denken;	
3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)	
III. Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:	
1. betekenis als onderdeel van een groter geheel	
2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;	±
3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel	+
IV. Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	±
V. Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	±

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

- * Rijks Archief in Gelderland
- * Gemeente Dodewaard
- * Katholieke Universiteit Nijmegen, faculteitsbibliotheek Beleidswetenschappen
- * Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek
- * Bibliotheken Provincie Gelderland

Afbeelding

- * Afbeelding 1 Gemeente Dodewaard omstreeks 1865
- * Afbeelding 2 Geomorfologische kaart gemeente Dodewaard
- * Afbeelding 3 Gemeente Dodewaard, belangrijkste wegen omstreeks 1940
- * Afbeelding 4 Bevolkingsontwikkeling gemeente Dodewaard 1850-1940
- * Kaart 1 Typologie uitbreidingen gemeente Dodewaard 1850-1940

Geraadpleegd kaartmateriaal

- * Topografische kaart 1/25.000, 1/50.000, diverse jaargangen
- * Rivierkaart 1/10.000, circa 1915
- * Topografische en Militaire Kaart 1/25.000, 1850-1864
- * Kaartenboek van Gelderland 1843
- * J. Kuyper, Gemeenteatlas van Gelderland, 1868, Leeuwarden 1970

Literatuur

- * Beaufort, R.F.P. de, Berg, H.M. van den, *De Betuwe*, 1968
- * Bruin, H.P. de (red.), *Het Gelderse rivierengebied uit zijn isolement; een halve eeuw plattelandsvernieuwing*, Zutphen, 1988
- * Heiningen, H. van, *Het Gelderse rivierengebied*, Haren, 1971
- * Hol, A.R., *De Betuwe*, Leiden, 1957
- * Taminau, J.L.L., *Geschiedenis van Elst in de Over-Betuwe en zijn RK-parochie vanaf het begin van het jaar O.H. 690 tot op onze dagen*, Nijmegen/Utrecht, 1946
- * Tornga, J.S.M., *Enige mededelingen over de gemeente Dodewaard in de eerste helft van de negentiende eeuw*, Tabula Batavorum, 1984
- * Tornga, J.S.M., *Over de beginjaren van een honderdjarig station aan een honderdjarige spoorlijn, Burgers en Overheid*, informatieblad Dodewaard, 1982
- * Tornga, J.S.M., *Over de oude wegen in onze gemeente, Burger en Overheid*, informatieblad Dodewaard, 1984
- * Vereniging Gelre, *Statistische beschrijvingen van de steden en het platteland van Gelderland uit 1808, deel 3 Het Kwartier van Nijmegen*, Arnhem, 1986

Oosterbeek, 1991
Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326